

A. B. Jehosua

1970, KORA NYÁR

Még egyszer fel kell idéznem azt a pillanatot, amikor a halálhíret megkaptam. Nyári reggel, június, az ég tiszta, a tanév utolsó napja. Későn ébredek, kábán a napsütésben. A rádiót nem kapcsolom be, nem nézek az újságba. Mintha életemben először elveszítettem volna az időérzékeimet.

Késve érek az iskolához, hiába fülelek a zöldellő levegőben az elnémult csengetés visszhangjára. Átvágok az üres udvaron, az ablaksor vetette fény- és árnyékfoltok között, a duruzsoló osztályok ajtaja előtt. És ekkor meglepetten látom, hogy az igazgató sietve jön utánam, és messziről kiáltja a nevemet.

Én ekkor már majdnem az osztályomnál vagyok. Az üres előtérből fojtott lármát hallok. A tanulók becsukták az ajtót, hogy eltitkolják: nem vagyok velük, csak igazgatót lármájuk árulja el őket.

Az igazgató ismét nevemen szólít a folyosó végéről, de nem törődöm vele, kinyitom az osztály ajtaját, a zsvaj, vihogás, zajongás a csalódottság halk morajával elcsendesül. Már bizonyosra vették, hogy ma nem jövök. Megállok az ajtóban és kivárom, hogy kócosan, kipirult arccal szétspricceljenek, hogy két iskolaköpenyükben visszamenjenek a padokhoz, kis székeiket rugdosva Bibliáikat felüssék. Aztán lassan-lassan üres lapok kerülnek a padokra: felkészülnek a vizsgára.

Valaki letörli a tábláról a trágár szavakat, egy illetlen képet is, ami engem akar ábrázolni. Nem is titkolt pimaszsággal bámulnak a képembe, mosolyognak és hallgatnak. A korom még féken tartja őket.

Miközben kezemben a vizsgalapokkal lassan belépek az osztályba, kifulladás, falfehéren odaér az igazgató. Minden szem reá mered, ő azonban ügyet sem vet a tanulókra, csak velem törődik, karját nyújtja, meg akar fogni, ő, aki már három éve nem áll szóba velem, egyszerűen gyöngéden, szinte könnyörögve suttojja: – Egy percre... a többi ráér... hagyja csak... velem kell jönnie... fontos hír várja... jöjjön, kérem...

Három éve nem vagyunk beszélő viszonyban, egyszerűen levegőnek nézzük egymást. Három éve át se lépek a tanári küszöbét, nem teázom a kollégáimmal. Korán reggel bemegyek az iskolába, a szünetekben a folyosón vagy az udvaron járkálok, nyáron a nagy, széles karimájú kalapomban, télen a vastag kabátban, felcsapott gallérral – elvegyülök a föl-alá hullámzó tanulók között. A titkárságra csak jóval a tanítás után teszem be a lábamat, otthagynom a felelők és osztályzatok listáját, magammal viszek egy darab krétát. A többi tanárral alig-alig váltok szót.

Három évvel ezelőtt kellett volna nyugdíjba mennem. Már beletörődtem, sőt még arra is gondoltam, írok egy könyvecskét, egy bibliaoktatási módszertant. De váratlanul kitört a háború, a levegő ágyúdörgéstől,

távoli lármától visszhangzott. Bementem az igazgatóhoz, közöltem vele, mégsem hagyhatom abba az iskolai szolgálatot, a háború végéig az iskolában maradok. Hiszen most, hogy a fiatal tanárok mind bevonultak, rám komoly szükség van. Ő azonban semmiféle összefüggést nem látott ottmaradásom és a háború között. – A háború majd csak véget ér – válaszolta furcsa mosollyal –, és ön már kiérdemelte a nyugalmat.

De néma nyugalom következett, hanem egy forró nyár, és lángoló újságok. Két egykori növendékünk esett el huszonnégy órán belül, mindkettő szinte gyerek még. Akkor ismét odamentem az igazgatóhoz, felindultan, a kezem is remegett, s eldodogtam, hogy nem hagyhatom el őket most, amikor a halálba küldjük a fiainkat.

Ő azonban még most sem látott semmilyen összefüggést a személyem és tanítványaink halála között.

Kezdetét vette a nyári vakáció, de én nem leltem nyugvást, naponta bementem az iskolába, fel-alá járkáltam a titkárságon, az igazgató szobája mellett, lestem a híreket, beszélgettem a szülőkkel, kikérdeztem őket a fiaikról, elnéztem a tanulókat, akik egyenruhában bejöttek, hogy megnézzék a zárójegyeiket, vagy hogy könyveket hozzanak vissza a könyvtárba. Éreztem a távoli tűz szagát. És akkor egy újabb áldozat: egy fiú egy korábbi évfolyamból, akit annak idején mindenki kedvelt, aknára lépett. Erre ismét bementem az igazgatóhoz, megrendülve, levertem, és azt mondtam: – No, látja – ő azonban most már igyekezett kitérni előlem. Utasítást adott, készítsék elő a nyugdíjazásomat, és rendezzenek búcsúünnepélyt, én azonban erre nem tartottam igényt.

A tanév kezdete előtt egy héttel felajánlottam, hogy fizetés nélkül tovább dolgozom, csak adja vissza az osztályomat, ő azonban már szerződöttem egy új tanárt, engem már kihagyott a tantervből.

Elkezdődött a tanév, én, mint a többiek, reggel beállítottam az iskolába, aktatáskával, néhány krétával, készen a tanításra. A tanári előtt fedezett fel, aggódva megkérdezte, hogy mi történt, hogy kerülök oda, de én nem is válaszoltam, rá se néztem, mintha csupán egy kódarab került volna az utamba. Biztosan azt hitte, megbolondultam, de az iskolakezdés zürzavarában nem sok ideje volt rám. Tekintetem közben az új tanárt kereste, sovány, sápadt fiatalember volt, a nyomába szegődtem. Belépett az osztályba, én egy cseppet vártam, és utánamentem. – Bocsásson meg – mondtam enyhe mosollyal –, bizonyára téved, ez nem az ön osztálya. – És amíg ő zavartan körülnézett, én fölléptem a katedrára és elővettem agyonolvasott Bibliámat. Ő szabadkozott, dadogott, kiment, én pedig egyetlen másodpercet sem adtam az elámult tanulóknak, akik nem gondolták, hogy engem még viszontlátnak, hogy akár csak megnyikkanjanak.

Amikor néhány perc múlva bejött az igazgató, én

már mélyen belemerültem a tanításba, a diákok feszülten figyeltek. Semmivel ki nem mozdíthattak volna a helyemről.

A szünetben a tanteremben maradtam a körém gyűlő tanulók között. Az igazgató odakint várt, de nem mert a közelembé jönni. Tudta, hogy ordítanak, és ő semmitől nem irtózott annyira, mint a botránytól.

Erőszakkal tértem vissza a szolgálatba, kapcsolatot kizárólag a tanulókkal tartottam. Az első hetekben alig hagytam el az iskolaépületet, éjszakánként is ott maradtam, a folyosón. Az igazgató folyton velem foglalkozott, szüntelenül a nyomomban járt, a lelkemre beszélt, megállított, megfogta a karomat, fenyegetőzött, magasabb értékekre hivatkozott, barátságra, a sok évi közös munkára, rá akart venni, hogy írjak könyvet, felajánlott, hogy még a nyomdaköltséget is vállalja, követeket küldött hozzám – és én semmivel se törődtem. Számomra nem létezett többé, halott volt, fehér sírkő az utca-sarkon, a folyosón, az üres tanteremben, a kapum előtt, sőt a lakásomban a karosszékben is, amikor egy este megjelent, hogy beszéljen velem. Végül föladta.

Húzna befelé az irodájába, de én nem tágitok a tanítványaim közeléből. Néhány lépést teszek a tanterem előterébe, megállok és a tanulók orra előtt kénytelen elmondani.

Öt, hat órája...

A Jordán völgyében...

Valószínűleg fájdalom nélkül...

A feleségét még nem értesítették, az egyetemet sem...

Én vagyok az első...

Az irataira az én nevemet írta, és valamiért az iskola címét.

Most erősnek kell lenni...

Aztán a sötétség. Épp a sötétséget nem képzeltem el. Akár egy gyertya, szemem előtt kihuny a nap. A tanulók érzik, hogy elsötétül előttem a világ, de nem bírnak mozdulni, nincsenek hozzászokva, hogy segítségre van szükségem, az igazgató pedig tovább beszél, tiszta hangon, mintha három éve arra készült volna, hogy ezt a hírt közölje velem. Végül halkan felkiált. De nem veszítem el az eszméletemet, csak egy pillanatra zuhanok el, aztán máris fölállok, minden segítség nélkül. A fény is újra visszatér, bár homályosan, az üres tanterembe. Leülök az egyik gyerek helyére, látom, hogy emberekkel telik meg a helyiség, tanárokkal, akiket a szomszédos tanteremből hívtak oda, kíváncsi tanulókkal, megjelenik a kisasszony a titkárságról, a pedellus, mind olyan emberek, akik már három éve nem szóltak hozzám. Némelyiküknek könnyes a szeme, közrefognak, mint egy nagy család, és széttörik magányomat.

Három hónapja tért haza az Egyesült Államokból, sok éves távollét után. A családjával érkezett, késő éjszaka, a Távolságot, fárasztó repülőút után. Hat órán át várakoztam a reptéren, már azt hittem, nem is jönnek, és dolgomvégezetlen kell megint hazamennem. De éjfél tájt, amikor már majdnem elszunyókáltam az egyik szegletben, úgy jöttek oda, mintha nem a repülőgépről szálltak volna le, hanem egy kirándulásról érkeztek volna meg, úgy bukkantak elő a leszállópályához közelében levő elmosódott mezőről, rendetlenül, kócosan, hátizsákkal – és az egyik hátizsákban egy gyermek, aki szelíden nézett rám.

Csak nehezen ismertem a fiamra. Szakállas volt, elhí-

zott, hajában már szürke csíkok, lassú mozdulataiból újfajta nyugalom sugárzott. Én már tudomásul vettem volna, hogy legényember marad, és íme házasesember, apa, nemsokára professzor. Elszédültem, amikor megpillantottam. Odahúzta a feleségét: nadrágot viselt, vékony lány volt, viseltes, rojtos kabátban, a fiam egyik hallgatója lehetett. Ragyogó arccal toppant elém. Nagyon szép volt, legalábbis abban a pillanatban úgy tetszett, karcsú kezével megérintett, érintésében semmi melegség.

És én, túlsorduló szívvel, nyomban fölálltam, hogy köszöntsem gyermekeimet, megcsókoljam őket, legalábbis a kicsit, de az túl magasan volt, odafent, amikor megérintettem, nyomban szólt hozzám, angolul, a lány is, a sovány egyetemi hallgató, angolul kezdett beszélni, mint valami áldásdús eső, hullott rám a két-szólamú, érthetetlen angol szóözön. A fiamhoz fordultam segítségért, és eleinte mintha ő sem értette volna, mosolyogva hallgatta őket. Utána azt mondta, a felesége azon csodálkozik, mennyire hasonlítunk mi ketten.

És aztán a hosszú, irgalmatlan vámvizsgálat, mintha gyanúsak lettek volna valamiért. Én távolabbról néztem, ahogy felnyitják a csomagjukat. Amikor a sötét táxi-ban hazaindultunk az egyre világosodó tavaszi éjszakában, a gyermek elaludt, olyan volt abban a háti-zsákban, mint egy leszakított virág, ahogy kettejük között hevert az első ülésen. Én hátul ültem, a poggyász, gitár, írógép és plakátok között, és a csomagok, melyeket csak sebtében kötöttek vissza, ismét széjjelnyíltak csendesen.

A fiam azonnal elbóbiskolt, alvó fiát magához húzta, de a menyem egyszeriben egészen éber lett. Nem nézett az útra, sem a földre, amit sohasem látott még, sem a csillagokra vagy az új égboltra, egész testével a hátsó ülés felé fordult, a haja az arcába hullt, kérdésekkel árasztott el, beszélt a háborúról, tudni akarta, mit mondanak az emberek, valójában mit akarnak? Mintha engem vádolna titokban, mintha én lenném rejtett örömet ebben a háborúban. Mintha volna választás...

Valami ilyesmiről lehetett szó, mert csak nagyon nehezen fogtam föl az angolját. Soha nem tanultam angolul, csak úgy ellestem a szomszédos tanteremből kihallatszó angol szavakat, miközben a tanítványaim dolgozatot írtak, vagy amikor az órám előtt végigmentem az üres folyosón.

Feszülten próbáltam megérteni, noha az éjszakai várakozás hosszú óráitól elfáradtam és kimerültem. A fiam aludt az első ülésen; hatalmas ember, a feje ide-oda billent. Egyedül voltam a menyemmel, láttam finom arcát a hirtelen föltett vékony szemüvegén át; értelmiségi nő, talán újbals. Azért kevés parfümöt is használt, fonnyadó virágok aromája lengte körül.

Végre kinyitottam a számat, és feleltem neki, lehetetlen, éjszakai, ijesztő angolsággal, a fantáziám torzszüleményével, héber szavakkal keverve, nyelvtani logika nélkül. Ő egy pillanatra meghökken, próbált megérteni, és végül hallgatásba merült. Majd halkan énekelni kezdett.

Hazaértünk, s jóllehet roppant fáradtak voltak, úgyesen, mint az utazó emberek, az ajtóban levetették a cipőjüket, mezítláb járkáltak a lakásban. A poggyászt gyorsan lerakták, a sofőrt útnak eresztették. Az alvó gyermeket felkapták, fűgén kihámozták ruhájából, együtt ketten, hálósákbába bújították, olyan volt rajta, mint egy kicsiny szemfedő, és lefektették az ágyamra. Később mintha rájöttek volna mennyire fáradtak, vetkőzni kezdtek, tényleg, az orrom előtt, félmeztelenül

járkáltak a lakásban, a nap már kelőben volt. Takarókat terítettek a szőnyegre, láttam a menyem csupasz, fehér mellét, fáradt mosolyt küldött felém, és hirtelen elillant az álmoságom, már nem vágytam többé alvásra. Behúztam az ajtót, fel-alá járkáltam a nekem megmaradt szűk térben, vártam a nap első sugarát. Mély álomba merültek, mielőtt elindultam az iskolába, betakarítottam a menyem csupasz lábát. Deltájt mentem haza, nagyon fáradtan, még akkor is aludtak mindhárman. Alig vártam, hogy beszélhessek a fiammal, majd megtévelyodtam. Magamban ebédeltem, aztán leheveredtem a gyermek mellé, a pelenkái átnedvesedtek, szerettem volna elaludni, de nem bírtam. Fölkeltem, és keresgéltem a poggyászukban, kíváncsi voltam, mit hoztak, talán egy új könyvet vagy egy újságot, de hamarosan felhagytam a kutatással.

Sötétedéskor már nem bírtam elviselni a nagy csendet. Csöndesen benyitottam, és bementem. Mindketten az oldalon feküdtek, mély álomban, behozták a világkörűli út során elvesztett időt. Ismét lehajoltam, és betakarítottam a menyem lábát, de a fiamról lehúztam a takarót.

A fiam lassan-lassan magához tért, mezítelen volt, szőrös, nehézkesen kapkodta a levegőt. Kinyitotta a szemét, és meglátta, hogy ott állok fölötte a félhomályban. Egy pillanatig mintha nem ismert volna föl. – Mi újság? – kérdezte suttogva.

– Még mindig tanítok, minden reggel, az igazgató meg hallgat – válaszoltam suttogva egyszuszra.

Nem értett meg mindjárt, pedig mindent megírtam neki, pontosan, a legapróbb részletekig. Talán el sem olvasta a leveleimet. Nagyokat hallgatott. A fiatal nő mellette szuszogott, már megint lelökte a takarót. A fiam lassanként magához tért, a takarót visszahúzta.

– És még mindig a Bibliát tanítod...

(Más mondanivalója nem volt.)

– Igen, persze. Csak a Bibliát.

– Nahát – mosolygott –, akkor minden maradt a régi.

– Igen, minden maradt a régi – válaszoltam, és hosszasan hallgattam. – Csak olykor-olykor elesnek a tanítványaim a háborúban – vágtam oda végül.

Behunyta a szemét, aztán a takaróba burkolózva fölült; a szakála bozontos. Pipát vett elő, a szájába dugta, majd meditálni kezdett, akár egy próféta az ósidőkből, azt jövendölte, hogy a háborúnak vége lesz, látnom kellene a jeleket, hogy ez így nem mehet tovább. Fölébredt a felesége is, s odaült mellé, ő is magára húzta a takarót, megajándékozott egy kedves mosollyal; már készen is állt, hogy bekapcsolódjék a beszélgetésbe, ő is ki akarta fejteni az álláspontját, azon nyomban, anélkül, hogy megmosakodna, vagy inná valamit, az álom még ott ült a szemében, a tavaszi szürkület félhomályában, a rendetlen szobában, amely megtelt a belőle áradó forrással.

Kis gyászoló csoport halad a folyosón, közrefogva engem, mint valami becses vendéget vagy egy foglyot. A tanteremajtók kinyílnak, a benn tanuló, pedagógusok, falitáblák, tanulók – az egész iskola – mind én-rám bámul, mintha most látnának először.

...mi nem is tudtuk, hogy visszajött, maga soha nem mesél semmit. Aligha hihettem, hogy emlékezne rá, pedig ő is ide járt az iskolánkba. Hány éves... volt? Harmincegy. Isten az Égben, mikor lesz már vége ennek az egésznek. Ilyen fiatalon. Voltaképpen már nem is volt olyan fiatal. Amikor megláttam a repülőtéren,

megijedtem, kicsit megöregedtem... És azon nyomban behívták, jóformán még csak levegőt sem vehetett. Hogyhogya nem vehetett levegőt, hiszen volt három hónapja, ma mindenkinek mennie kell, a háborúban nem vett részt, az előbbiben sem. De azon nyomban a Jordán völgyébe? Igen, ez elég különös volt, egy percig se hittem, hogy még hasznát vehetik. Ő maga meg volt győződve róla, hogy a polgári védelemhez kerül, Jeruzsálembe...

Átvágunk az udvaron; most teljesen üres, perzseli a nap.

...És a felesége? Vele mi van? Amerikai, nem is tud héberül. Kije van itt? Senkije. És a gyermek mennyi idős? Még kicsi, talán hároméves. Ó Isten az Égben, hát ezen csak sírni lehet, most mi lesz velük. Én...

Megint egy folyosó, tanterem, ajtók, egy kék iskolaköpenyes tanuló rohan utánunk, a képe vörös.

...Mit akarsz? A tanár úr az osztályban hagyta az aktatáskáját, ő, nem fontos, na, add ide. Most mit csinált? Semmit... várunk... mi igazán szörnyen sajnáljuk... Talán fejezzétek be a dolgozatot, amit elkezdtek. Fejezzük be? Egyedül? Igen, miért ne...

És végül benn az irodában. A lehajtott fejek.

...Már több éve nem léptem át az irodája küszöbét. Igen, de az egész olyan értelmetlen volt, ez a csatározás kettőnk között, üljön le most egy pillanatra, pihenjen egy kicsit, nehéz órák várnak magára, én egészen odavagyok, amikor telefonáltak, nem is akartam elhinni, óhajta, hogy felvegyük a kapcsolatot a hadsereggel? Talán velük beszélne előbb. Nem, nem szükséges. Jobb, ha önt most odaviszik, talán értesítsék máris a feleségét, az egyetemet? Nem, nem szükséges, én mindenkit értesítek, elmegyek Jeruzsálembe, és nem akarom, hogy valaki megelőzzön. De hát ez mégiscsak lehetetlen, egymaga nem tud mindent elintézni, fel kell vennie a kapcsolatot a hadsereggel, magát odaviszik, valakinek oda kell mennie a kórházhoz is... az azonosítás végett... ugye érti... Én fogom azonosítani. Miért nem marad és várja meg? Miben segíthetnénk? Az egész iskola a rendelkezésére áll, csak mondja meg, mire van szüksége. Nincs szükségem semmire, csak hogy odamenjek, én csak oda akarok menni. Elkísérem, magával megyek, ez örület. Hiszen így egyedül nem indulhat útnak, talán elvinné valaki. Ugyan minek vitelném magam, hiszen egészen közel lakom, ne erősködjön annyit, különben megint elfog a rosszsullét...

Ő azonban kitart amellett, hogy elkísér. Az iskolát, a maga izgalmas posztját hagyja a csudába, nyomomban koslat az utcán, viszi az aktatáskáját, a zakómat, a szétolvasott Bibliámat. Szeme csupa könny, mintha az ő fia esett volna el, nem az enyém. Minden utcasarkon megkísérlem lerázni, idáig, mondom, de ő nem tágít, talán nem mer magamra hagyni. A ház kapujában, a kék nyári ég alatt megállunk, nem mozdulunk, két kódarab fehéres moha alatt. Részvényilvánítása ködként lebeg fölöttünk, ő nem hisz benne, én meg se hallom.

Végül mégis elhallgat. Az utolsó szó is kipereg az ajka közül. Elveszem tőle a holmimat, a Bibliát, az aktatáskát, kérem, menjen vissza a tanulókhöz, de még mindig vonakodik, nyilván attól tart, hogy másodszor is elvágódom. Kinyújtom a kezemet, ő elkapja, és el sem engedti többé, erősen tart, mintha hirtelen, titokban új hatalmat nyertem volna fölötte, mintha többé nem tudna elszakadni tőlem.

És én faképnél hagyom a kapuban, belépek a házba,

számomra ismeretlen fényt fedezek föl a lakásban, a hétköznap reggel világosságát. Becsukom a spalettákat (ő még mindig a kapuban áll), levetkőzöm, és beállok a zuhany alá. Tudom, az emberek ma közelembre akarnak férkőzni, meg akarnak érinteni. Sokáig állok meztelenül a záporozó víz alatt, a halántékom lüktet, fáradt, vizenyős angolsággal megkísérlek beszélni a menyemnek a haláláról. Megmosakszom. Tiszta alsóneműt húzok, a szekrényben előkeresem a nehéz fekete öltönyt, azt veszem fel. A spaletta résén át ismét kipillantok az utcára, még mindig ott látom az igazgatót, mint aki gyökeret vert, úgy áll, gondolataiba merülve, a kapunál, magányosan, mintha csakugyan megfélekedett volna az iskolájáról. Rendet rakok a lakásban, fölemelem a telefonkagylót, becsukom a hátsó spalettákat – és hirtelen, mintha valaki hátulról leütött volna, elzuhanok a szőnyegen, ahol azon az éjszakán aludt, és görcsös sírás vesz rajtam erőt. Amikor fölkelek, mintha még sötétebb volna, fáj a fejem. Halkan szólítom az igazgatót, de nincs már ott. Eltűnt, az utca most üres, szabad az átjárás.

És aztán a vacsora az erkélyen, a tavaszi estén, egy virágzó, illatozó fa ágai alatt. Ott ültek mindhárman, rózsás arccal, kialudva, csak én voltam fáradt, a térdem is reszketett, kenyeret és vizet vittem nekik. A háti-zsájkukból konzerveket vettek elő, az utazásból hoztak magukkal, úgy étkeztek, mintha még mindig úton volnának, egy pihenőhelyen két szállás között. És a gyermek, még mindig fehér szemfedőjében, gyertyaegyenesen ült, éber szemlélődött, szüntelen fecserészett, vitázott a kert tücskeivel.

A fiam elmerült az evésbe, váratlanul rátört az éhség, villájával beletúrt a konzervekbe, szelt magának a kenyérből, szeme bepárasodott – hiába faggattam a munkájáról, a szakterületéről, egy új kiküldetésről. Csak mosolygott magában, és belezavarodott a mondkájába, nem tudta magát kifejezni, nem hitte, hogy érteném, angolul van az irodalom is, mondta, amit megmutathatna, új kísérletek, félig történelem, félig statisztika, egészen forradalmi módszerek.

Tovább evett, morzsás lett a szakálla, a fejét egészen előrehajtotta, szótlánul rágott – és én egészen belefeledkeztem a látványába, valami rettenetesen húzott hozzá, több mint huszonnégy órája le sem hunytam a szememet, beszéltem hozzá, halkan, kétségbeesetten, izzó hangon a végetnemérő háborúról, a reggeli lapokról, a hiányzó tanulókról, a kiontott vérről, a hosszú órákról, amikor az osztály előtt állok, a málladozó történelemről... a gyermek közben hozzám beszélt, angolul, megállás nélkül, beszélt és énekelt, késével egy üres konzervdobozt ütögetett. Az éjszaka megtelt csillagokkal, és a menyemet nyugtalanság fogta el, tágra nyitott szemmel mosolygott rám, egyetlenegy szavamot sem értette, mégis nagyon feszülten, lelkesen bólogatott. Csak a fiam járt valahol másutt, ismertem ezt az elkalandozó tekintetét, nem figyelt rám, már máson járt az esze, valami távolin, valami idegenen...

Egyre mélyebb lett az éjszaka, óránként bekapcsoltam a táskarádiót, hogy meghallgassam a híreket, a bemondó hangja üresen és keményen csapódott a sötétségbe. És ott, akkor a fiam szidni kezdett valakit, aki nem úgy gondolkozott, mint ő, aztán föllállt, és a kertben járkált fel és alá. A gyermek elcsöndesedett, ült, és nagy lapokon megfestette az éjszakát, engem és a tücskö-

ket, melyeket egyáltalán nem is látott. A menyem újból mellettem volt, őt nem fárasztottam, hallgatta az angol szövegemet, beszélt hozzám, lassan, mint egy kis-korlátolt diákhoz. Tavaszias blúza nyitva, haja hátrafésülve, a homlokán fekete szalagot viselt, igazából még mindig diáklány, az a fajta, amelyikbe én sok-sok éve, már fényévnyi messzeségben, bele tudtam volna szeretni, aki után futottam volna teljes odaadással.

Az éjszaka szinte mámorosan telt, és már ránk telepedett a harmat. A menyem hirtelen fellelkesedve elhatározta, hogy a szabadban kell éjszakáznunk, takarókat hozott ki, betakarta az alvó gyermeket, aki a fejét a papírlapokon nyugtatta, és egy-egy takarót terített rám is, a férjére is. Aztán a férje ölébe kuporodott, az pedig a pipáját rágva, ki tudja, min tűnődve, olykor-olykor pergő angol mondatokat váltott a feleségével, és félelmetes komolysággal megcsókolta.

Megpróbáltam rávenni őket, maradjanak nálam még egy napig, de nem teheték, mindenféle intézni valójuk volt, lakást kellett keresniük, a kisfiúnak óvodát; elbúcsúztam tőlük, fogtam a táskarádiót, lefeküdtem, és azon nyomban elaludtam. A hajnali szürkületben, szinte félálomban láttam, ahogy csomagjaikat beteszik egy fekete taxiba, és elhajtanak – Jeruzsálembe.

És anélkül, hogy terveztem volna, anélkül, hogy vágytam volna rá, mint valami madár, magam is úton vagyok Jeruzsálem felé. Egy világos péntek reggelen, a gyorsbuszon, néhány újságolvasó utas társaságában – már nem lassan haladunk a kanyargós utakon, hanem tompa sivitással repülünk a tágas völgyön át, az egymástól elszórt fák között; már azt sem tudja az ember, hogy Jeruzsálembe felfelé vagy lefelé visz-e az út.

És hirtelen felordítok, vagy csak hiszem, hogy felordítok; döbbenet látom, ahogy az emberek összerendeznek körülöttem a magas üléseken, az újság egy pillanatra megdermed a kezükben. Fel-alá járkálok az autóbuszban, és érzem, a szemük sarkából figyelnek: átlátnak rajtam. Észlelik a fájdalommat, de megváltani nem tudnak. És rosszul fog el, az utasok szólnak a sofőrnek, az megállítja a buszt, a sárga sávnál a vaslépcsőn lelépek; az út szélére, a homokbuckák és aszfalt-törmelék mellé, a táj, a hegyek, a fenyők előtt kellene hánynom, de nem bírok, hűvös szél simít végig, ismét kapok levegőt – és az út túloldalán, jó messze úgy száguldanak a kocsik lefelé a síkságra, mintha egy másik úton haladnának. Visszaszállok a buszra, szabadkozom, az emberek barátságos képet vágnak, semmi... semmi, mondják mosolyogva.

És nem sokkal ezután Jeruzsálem lankái éles, fájó, csaknem valószínűtlen fénybe burkolózva. Elvergődöm elesett fiam otthonához, az egykori poros határhoz. A hajdan köves utcák aszfaltba burkolóztak, az öreg kutak helyett a házakat már a városi vízhálózatra kötötték, a romok lakásokká álltak össze, és a belső udvarokon új gyermekek játszanak. És végre megtalálom, megérintem az erős vaskaput, kinyílik, és majd megfuladok, mert már a torkomban van a hír. Belépek egy fel-dúlt lakásba, a függönyök fölcsavarva, a székek az asztalokon, a virágcserepek a fotelokban. A szoba közepén söprű, vödör és felmosóröngyök összevisszasága. A rádióból arab melódiák áradnak, kórussal és dobkísérettel, hősi dalok, s egy arab takarítónő, nagyon öreg, vadul klopfol egy vörös szőnyeget. A nagyságos asszony nincsen itthon, a gyermek nincsen itthon. És én egyre

jobban elgyöngülök, támolygok a tágas kópadlón, melyet régebbi nemzedékek koptattak le. A mélységek-ből, a hangos énekszóból megkísérlem kihámozni a távoli arab szavakat: „Ja aszmaj... al valed... abni... meet...” – Istenem... a gyerek... a fiam... halott...

Bámulatos, hogy ez az arab asszony nem rémült meg az ordításomtól, nyomban megérti, hogy teljes joggal vagyok jelen, talán felismeri a vonásaimban a fiam arcvonásait. Odajön hozzám, egy edényt tart a kezében, ő maga vénséges vén (vajon hol szerezték?), ráncos, valószínűleg süket is, hiszen a rádió teljes hangerővel bömböl. Megint kiáltok valamit, a rádióra mutatok, ő rögtön odamegy, a bonyolult készülék fölé hajol, csavar a gombokon, az ének elhal, már csak a dobok hallatszanak egy rejtett hangszóróból.

Azután, akár egy aszott múmia, amire mindenféle ruhákat aggattak, a fején nagy kendő, visszajön, és kérdően tekint rám.

– Abni, a fiam – próbálkozom többször is, és elnémulok. Szavaim könnyekbe fulladnak, átmegek a szobán, felfordított fotelok és csöpögő virágcserepek között, dobozok között (még most sem pakolták ki őket), transzformátorok és hanglemezek között keresem ebben az amerikai forradalomban a lakást, melyet nem ismerek, a takarítónő jön utánam a dobszóra, mezítláb, az edény még mindig a kezében, lábam előtt tárgyakat szed össze, székeket lök fel, függönyöket ereszt le, még nagyobb felfordulást csinál.

Bemegek a hálószobába, szakadt lepedőket találok, szétszórt, hosszú ruhákat, a menyem testének nyoma az ágyon, a párnákon; és a sarokban újabb dobozok, egymás hegyén-hátán.

A lakást fel kell készíteni a gyászra.

Leülök az ágyra, nézem a boltívket, és kezdem érteni a ház építészeti stílusát. És az öregasszony mellett áll, láthatóan azt hiszi, nem hagyhat magamra, segíteni akar, kiszolgálni, talán azt várja, hogy lefeküdjek, akkor majd betakar, és én újból megkísérlem a magam halk hangján elmagyarázni:

– Abni meet... a gyerekek...

Most végre megérti.

– A kisebbik? – kérdezi, mintha több fiam volna.

Kétségbeesetten fölállok, próbálom elküldeni, de most már csügg rajtam, nem tágit mellőlem, talán mert olyan öreg vagyok, utasításra vár, nyilván hozzá is van szokva, hogy ebben a házban sosem érti meg, amit mondanak neki. Csak amikor hozzálátok a rendrakáshoz, akkor veszi el a nyugalmát. Összehajtom a lepedőket (a takarók közt rábukkanok a telefonra, leemelem a hallgatóját), letakarom az ágyat, a ruhákat rendben visszarakom a dobozokba, és az egyikben meglátok egy halom új pelenkát, átlátszó csomagolásban – mintha arra készültek volna, hogy egy egész törzset hoznak itt világra.

A szomszéd szobában még mindig dübögnek a dobok...

Az öregasszony tanácstalan, köröz körülöttem, segíteni akar, és nem tudja, hogyan, beszélni kezd, és bölgve, jajgatva egyetlen mondatot ismétél újra meg újra, míg végre megértem. A gyermek, azt gondolja, hogy a gyermek halt meg.

– Nem, nem, nem a kisfiú.

Fölébe hajolok, ruháiból leégett tűz szaga árad.

– Az apja.

– Ejsz abohu – az apja? – Döbbsenten, hitetlenkedve hátrál.

És engem egyszeriben félelem fog el a gyermek miatt, meg akarom keresni, haza akarom hozni. Az öregasszony azonnal megért, kifelé húz a házból, és az utcán, a kis utcácskák között vadul gesztikulálva és kiabálva mutatja az utat az óvodához.

Egy banánszagú, napos helyiségben karba tett kézzel, kék köpenyében, apró székeken ülnek körben valamennyien. Még nem ismerem föl, néma csöndben vannak, feszülten figyelnek óvónőjük ritmikus hangjára. Gyermekek között már rég nem tapasztaltam ekkora csendet, nem is hittem volna, hogy ennyire tudnak figyelni. És hirtelen benne vagyok a kellős közepében, fájdalomban, izgatottságomban felmászom egy halom fatuskóra, még most sem találok, valami eltörik bennem, le akar teríteni, épp az óvodában, a kicsiny törülközők mellett, melyek ott lógnak a falra szerteszt kitézőt rajzok alatt. Az óvónők kurta kiáltása.

– Szerencsétlenség történt...

– Hajnal előtt...

Az óvónő sápadt, nem érti a nevet, azt hiszi, tévedek, talán egy másik óvodáról van szó, ekkor azonban föláll a gyermek, mint egy kis fatörzs, úgy nő ki a földből, keze még most is karba téve, nagyon komoly, némán tanúsítja, hogy hozzám tartozik, az óvónőre figyel, aki hirtelen megértette, és odamegy, hogy átölelje. Angolul beszél hozzá, és kiemeli a körből.

Nyakába akasztják kicsiny táskáját, a fejére felteszi kék kissapkáját, kér valamit a maga nyelvén, megkapja a képet, amit reggel festett. A szememet borító ködfátyolon át látom a vörös napot, sugarai ezerfelé szaladnak. A kisfiú keze belesimul az enyémbé, az ujjaim ráfonódnak. Átadták nekem, holott el sem mondtam mindent, és lehetnék egy idegen öregember, aki azért jelent meg az óvodában, hogy szerezzon magának egy gyermeket.

És ismét a lakásukban. Az arab asszony nesztelenül, mezítláb mozog a konyhában. A gyermek vele van, korán ebédel. Olykor-olykor elhangzik egy-egy halk mondat. Az asszony arabul beszél hozzá, ő angolul válaszol. A nyitott ablakoktól távoli zaj hatol be. Őt várjuk, a menyemet. Egy-két nap, és itt minden megváltozik, a szobák megtelnek emberekkel, aztán néhány hónap múlva mindennek vége. A menyem becsomagolja a gyermeket a hátizsákba, és visszatér oda, ahonnan jött. A halálszag már könnyű ködként lepi be a tárgyakat. Megtalálom a fiam dolgozószobáját, belépek, az ajtót behúrom magam mögött. Itt sötét van, és hűvös. A padlón kupacban hevernek a könyvek, az asztal zsúfolva papirokkal. Amikor a fiam bevonult, mindent szanaszét hagyott. Az asztalához lépek, és megérintem a papirokat. Ki tud rendet teremteni ekkora zürzavarban? Már tizenöt éve, hogy nem ellenőriztem a füzeteit. Hiába engednék be egy csepp világságot, a spaletta szorul, nem lehet kinyitni. Visszamegyek az asztalhoz. Mivel foglalkozott, mik voltak a terve, hogyan vehetném én fel itt a szálakat? Megérintem a felső réteget, máris telefonszámlák hullnak a padlóra, villanyszámlák, az egyetem körlevelei. Tanárember ő is. Következik a második réteg – bankszámlakivonatok, angol folyóiratok, félmeztelen, hosszú hajú férfiak fotói, kövér meg sovány forradalmárok, modern nyakkendőt, csíkos nadrágot viselnek, kétes célokat szolgáló kis elektromos masinák. És hirtelen ráakadok az egyik pipájára, a dohány szaga nem ismerős. Fiam ki-

ismerhetetlenségének a jelei. A fiam. Megint elfog a szédülés. Elsötétül előttem a világ, visszabotorkálok az ablakhoz, teljes erőmből újra megpróbálom kinyitni a spalettát. Porkéve a fényben, szélfuvallat; a réseken át, az új megvilágításban termékeny völgyet fedezek fel, a túloldalán az egyetem épületét. Tovább kutatok az asztalon. Különnyomatok a kollégáitól. Statisztikai táblázatok. Azokat is meg kell próbálnom elolvasni. Cédulák a keze írásával, könyvcímek. Új ideológiák ígéretei, néhányat a zsebembe dugok. Azután végre tőle valami, egy köteg papír, amit maga írt tele, félig angolul, félig héberül, talán egy új könyv, vagy tanulmány. Kihúzó a fiókokat, talán találok egy naplót, de szinte üresek. Újabb pipák, egy törött fényképezőgép, egy zacskóban régi gyógyszerek és fényképek a feleségeről, még lánykorából, fa alatt, hegy lábánál, autó mellett, folyó partján. És a képek alatt, a fiók mélyén egy kis éles, díszes kés, rajta egy szó: Peace.

Nyílik a bejárati ajtó, a szoba apró léptek kopogását, a menyem nevetését visszhangozza. A gyermek ritmikus hangja. Az arab asszony izgatott suttogása. Az ajtóból már fény árad felém. És ő, a menyem, könnyű ruhában, átizzadva az úttól, vállán a táskája, szemén a napszemüveg, olyan, mint egy turista, megmeredve áll, annyira meglepi, hogy betörtem a lakásukba, de máris mosolyogni próbál, én azonban csak ülök a karosszékbe süppedve, az asztal túloldalán, feketében, a kés az ujjaim között.

Apró, gyors léptekkel közeledik felém, de hirtelen megtorpan. Valamit megérez. Félelem fogja el, mintha fölismerte volna rajtam a halál jeleit. – Something wrong? – a hangja remeg, mintha én volnék a halálon, mintha a ruhám halálos sebet takarna.

Felállok, a kést eleresztem, meleg fénysugár csap meg, megindulok felé, ősi bibliai héberséggel elmormolom a reggeli hírt, és tudom – nem fogja megérteni, a szavak visszapattannak rám. Részvét fog el irántuk, a gyermek haját cirógatom, biccentek az arab asszony felé, valami vonz a lakás meleg fényébe, a még mindig nyitott bejárati ajtón át a feltárukozó völgy, az egyetem felé. Onnan kell segítséget hoznom.

És egyenesen, szinte légvonalban, átvágok a völgyön az egyetem felé. A bozót sűrűjében, egy termékeny szántás mélyén egy pillanatra elvesztem az eget – és hirtelen kibeszéllek magamból, téged, csak téged, elszántan és mohón. A mélységekből szólítalak, látod, már elmúlt a dél, jön a sabbát, és Jeruzsálemben még nem tudnak a halálodról. A feleséged nem értette meg a hírt. Tévedtem, a hatóságokra kellett volna bíznom.

Sziklák. Meredek lejtő, a láthatatlan földből bokrok nőnek ki, az indák belekapaszkodnak a lábamba. Ki gondolta volna, hogy az egyetem mellett még a vadon az úr.

Végre láttam az irataidat. Főlösegesen féltél, hogy nem foglak megérteni, azonnal megértettelek, lábba hoztál, felizgattál, kétségbe is ejtettél. Visszatértél, próféta vagy, és én veled vagyok, Emberfia, a zsebeim megtöltöttem elméleted céduláival, angolt fogok tanulni rendszeresen, meg akarom mászni a hegyet, és ott várom meg a szellemedet.

A márványépület egyik szárnya mellett, kezemben görcsös ággal átverekszem magam az egyetemet körülvevő drótkerítésen. Már nagyon rég nem jártam itt, nem ismerem az épületek elrendezését. Keresem a fakultásodat, folyosókon bolyongok, oxigénpalackok és

sötét laboratóriumok, kicsiny szemináriumi szobák, hajtatóházak, zümmögő számítógépek mellett megyek el, az egyetem egyre üresebb, távoznak a diákok.

A nagy könyvtár előtti téren feltartóztatok egy utolsóként arra siető, könyveket cipelő professzort, ő azonban sosem hallotta a nevedet, megmutatja az utat az igazgatósági épület felé. Hivatalnokok jönnek kifelé, komoly arccal hallgatnak végig, a telefonokat kikapcsolták, mondják, s ők nem is illetékesek ilyen hír dolgában. És hirtelen felfogom – örülnek tartanak, afféle örök diáknak, különcnek, aki fel akarja hívni magára a figyelmet feketé, kissé poros öltönyében, egy ágat szorongatva a kezében. Az ág az, ami gyanút kelt.

Elhajtom, visszasietek a kari épülethez, a kivilágított folyosóra, egy testes kapuőr éppen az első emeleti spalettákat zárja. Lentől, a mélyből kiáltok fel hozzá, és fölled kérdezem, és csakugyan, hallotta a nevedet, legáltalában látásból ismer. – Az a bozontos szakállú professzor – mondja, és lejön hozzám, a kulcsaival csörömpöl, és fölvezet a szobádba, a folyosó végére. Az ajtón hosszú névsor, hallgatóké, akik veled konzultálnának, és a lista mellett a titkárság közleménye, hogy behívtak katonai szolgálatra, és ott egy másik lista, a könyvekről, melyeket visszaérkezésedig el kell olvasniuk. A papírokat mind megfordítom, összeszedem, és az egyik hátára megírom az első gyászjelentést. Drágám. A kapuőr a hátam mögül elolvassa, és mindjárt el is hiszi, hoz még néhány rajzszöveget, hogy a papírt az ajtóra tűzhessem.

Lemegyünk a lépcsőn, és én mindent elmesélek rólad, lépteink konganak az üres épületben. A félhomály jölesik a szememnek, meg-megállok, a lépteim elbizonytalanodnak, még szívesen maradnék, de a kapuőr hirtelen türelmetlenkedni kezd, erőnek erejével kitzszkol, vissza a fényre.

A nap vad gyönyörűséggel ragyog, lángra gyújt, a világot egy végső égésre készíti elő. Siettemben nyár elejét mondtam, pedig ez már maga a valóságos, igazi nyár. Tovább bolyongok a fehér épületek, a szellem bezárt laboratóriumai között, majd meggyulladok az öltönyömben, átvágok a tikkadt, jeruzsálemi gyepen, és valami odavonz egy csoportnyi amerikai diákhoz – ők még nem mentek el, mert élvezik a füves térséget, mezítláb, szakállas fiúk, némelyik félmeztelen, fűzetek és angol nyelvű Bibliák fölött révedeznek, kis magnójuk fültépően énekel. Már messziről odaszólnak nekem: – You, guy – hé, fickó! –, talán azt kívánják, csatlakozzam hozzájuk. És csatlakozom hozzájuk, ott forogodom közöttük, kinyújtott lábuk között, puha, sápadt húsrá lépek, gálúti húsrá, könnyedén megpaskolom őket az ággal, ami valahogy megint a kezembe került. Ha akarnám, itt kineveznének professzornak.

És valahol a látóhatáron Moab hegyei.

Fáradtan nevetek, talán van is bennük valamicske fű, „You old man” – „öreg” – szólítanak meg, afféle tekerőnek hisznek talán, aki kábítószert akar eladni nekik. Megtetszem nekik, „You’re great – mondják –, nagy vagy”, a földön nyújtózkodnak, henteregnek, egyetlen szót sem tudnak héberül, csak tegnapelőtt érkeztek. És fölőbük hajlok, készen rá, hogy akár helyben levizsgáztassam őket, mennyire ismerik a Bibliát, szöveghez hozzájuk a magam tört, lehetetlen angolságával, de amit egyszeriben mégis megértenek: – Year me children, my son killed in night, in Jordan I mean near

the river –, és mutatom nekik a kéklő láthatárt, amely távolba vész. Még nevetnek, lelkesek, wonderful, megveregetik a vállamat, befogadnak, közéjük tartozom, beleveszek a muzsikájuk egyre vadabb ritmusába.

...Köszönöm, drága barátom, igen tisztelt igazgató úr, hogy most, első alkalommal lehetővé tette, hogy a bizonyítványosztás alkalmából maga helyett én búcsúztassam érettségizőinket. Nem lehetett könnyű lemondania erről. Végül is, már sok éve nem foglalkozik tanítással. Kezét nem piszkolta be kréta, vörös ceruzát sem fogott, hogy dolgozatot javítson. Maga már nem áll órák hosszát a tanulók előtt, mivel a nevelés igazgatási részének szenteli magát, azt többre tartja magánál – a nevelésnél. És mégis, és éppen ezért, sóvárogva várja a pillanatot, amikor mint a szellem embere szólhat az aggódó szülőkhöz, az ifjú emberekhez, különösen ezekben a rendkívüli időkben.

És ki nem hatódnék meg ma azon, hogy az ifjakhoz beszélhet? Igen, erős bennünk a vágy, hogy szóljunk hozzátok, drága tanítványaink, hosszú hajú, nehézkes nyelvű, kissé ütődött érőink, akiknek nincs követendő ideológiájuk, akik szüleik kocsján furikáznak és vadul csörögnek a pincékben, és éjszakánként kapualjakban csókolóznak. És ugyanakkor megvan bennetek ez a képesség, a készség a halálra, az akarat, hogy bunkerbe ássátok be magatokat, akár hónapokra, hogy éjszakai pergőtűzben ismeretlen drótakadályokat rohamoztatok meg, ilyen fiatalon és ennyi belső fegyelemmel – újra meg újra csak ámulatot kelt bennünk ez a ti engedelmességetek. Ugye így van, kedves szülők?

Tisztelt szülők, én most nem mint a tantestület legidősebb tagja szólok önökhöz, hanem mint olyasvalaki, aki megszűnt apa lenni. Láthatják, úgy jöttem, ahogy vagyok, a gyászolók borostájával, sötét öltönyben. Nincsenek híreim, de szeretném bátorítani önöket. Nekem is elesett egy fiam, éppenséggel már nem volt fiatal. Azt hittem, a polgári védelemnél fogják alkalmazni, Jeruzsálemben, de elküldték a Jordán völgyébe. Harmincegy éves volt. Az egyetlen fiam. Aki drágább volt mindennél. Tisztelt szülők és tanulók, nem akarom önöket terhelni a bánatommal, de kérem, nézzenek rám, és kérem, ne lepődjenek meg – bizonyos tekintetben fel voltam készülve az elesetére, a szörnyű pillanatban ez adott erőt.

És már azon a pénteki napon, amikor hírül vettem a halálát, még mielőtt odautaztam, hogy azonosítsam, amikor a tűző napon keresztülmentem az egyetem épületei közti gyepen, már akkor önökre gondoltam, arra, amit majd elmondok önöknek az egyén fájdalomról, amiben valamennyiünk számára megvilágosodik az igazság...

A távolból, a nyári felhőkön keresztül mintha légi felvételen látnám magamat. Egy pici mag. Lelépek a fehérés kockákról, lassan átvergődöm egy nagy aszfalt-pocsolján. Útkereszteződés és az állam szíve körül egymás mellett sorakozó kormányépületek, vöröses Parlament, fehér múzeum, selymes levelű fenyők, körben letarolt dombok, szabaddá tett sziklák, egymást keresztező autópályák – nyilvánvaló kísérlet a táj feldúlására. Kelet felől fekete, füstölgő folt közeledik, megáll a pici mag mellett és elnyeli.

A vén taxi mintha a krematóriumból jönne, rázuhanok a szétizzadt, szakadozott ülésre és mutatom a sofőrnek az irányt.

Délnek. Az izzó levegőből árad a makacosság. Temező a hegygerincen, a sírok szanaszét, mint valami ku-

sa írás, körös-körül még épületek, nagy építkezések, állványzatok, daru. Mint valami rakétákkal körülvevett lövészárók. Házak házak hátán. A kövek erejéből létesített égi birodalom.

A sofőr, egy borostás, meghatározhatatlan korú fickó szótyalázik, halkan dúdol maga elé, a visszapillantó tükrében folyvást engem bámul, lesi a pillanatot, hogy kapcsolatot teremthessen. Én azonban lehunyom a szemem.

A taxi egy lejtőn a völgybe kanyarog, maga mögött sűrű porfelhőt kavar. Feltűnik a kórház: mintha odahullott volna egy vörös szikla és csupa ablakból álló gát lett belőle, moccanatlan a déli szélben. Kis helikopter köröz fölötte, mint valami ragadozómadár.

Százaz fú hullik az öltönyömből. Szunyókások és álmodom. A kocszi zötyög, az ajtók csörömpölnek, az ablakok lejjebb csúsznak. A rugók csikorgása felvillanyozza a sofőrt. Rám unt, hangosan, szégyentelenül dalra fakad és lelkesen veri a ritmust a volánon.

Én azonban már túl vagyok a hegyeken és birtokba veszem a tájat. Hosszú völgyek húzódnak Jeruzsálemtől a hebróni hegyvidékig, belenőnek a magas, kopár dombokba. Olajfa-ligetek, kőkerítések, birkanyájak, gyönyörű táj, vén, évezredek óta változatlan birodalom – és egyazon a pillantásnak, kissé feljebb, megmutatja magát a tenger is, a sivatag kapuja is. A félelmetes vidéktől összeszorul a torkom.

Megérintem a sofőr tarkóját, és az éneket azonnal abbahagyja. Beszélni kezdek, eleinte nem érti, bolondnak tart. De a rövid úton, ami még hátra van a kórházig, a legfontosabbat el tudom mesélni neki.

– Harmincegy...

– Egyetlen fiú...

– Napkelte előtt...

És csakugyan vártak rám, ahogy reggel előre megmondták, egy kikövezett tér közepén, a hegyek szívében – egy testes, vörhenyes, nagydarab szakállas katonarabbi, egy egyenruhás proféta, áll a napfényben és vár. Amint kiszállok a taxiból, azonnal megismer, mint ha kiült volna arcomra a szerencsétlenség, hozzám siet, megfog, még mielőtt az egyik kinyíló üvegajtón eltűnnék előle.

– Ön az apa?

– Én vagyok az apa.

– Egyedül?

– Egyedül.

Meg van rökönnyödvé. Ég a szeme. Hogyan lehetséges? Hogyan küldhettek ide egyedül? Hiszen ez több az azonosításnál, ez egy végső búcsú.

Tudom, de nincs mit mondanom. Csak halvány lelkesedéssel csatlakozom hozzá. Végre egy valóságos rabbi, Istennek egy embere áll a szolgálatomra. Hangtalanul kapaszkodom bele izzadságtól peccétes ruhájába, megérintem a rangjelzését, és ő, zavartan az érintéstől, a gyöngeségemtől, ami sötét ruhám alól kiérződik, belém karol, hozzám hajol, szemében könny csillog, majd lassan, még mindig belémkarolva a nyugat felől ömlő napfény felé fordít és gyöngéden befelé húz. Nagy, üres felvonó. Lassan süllyedünk le, a mélybe, már nem érünk egymáshoz, ő a kezelőgombok mellett áll, én az egyik távolabbi sarokban, kettőnk között üres hordágy.

Figyelt. Fejét félrebillentti, arca sötét, a szeméből kihunyt a fény. Úgy tetszik, megint beszélek, gépiesen, anélkül, hogy hallanám, amit mondok, keresem a fájdalmat, azokat a szavakat, amiket ma már többször el-

mondtam, a messzeségben elzúgnak az elmosódott lát-határ mellett: harmincegy éves, már-már professzor, egyetlen gyermek. Az utóbbi években alig láttam. Az Egyesült Államokból csak néhány hónapja jött vissza. Szakállasan, alig ismertem meg. Drága fiú. Most hátra-hagy egy asszonyt, fiatal nő, amerikai, nem tudom pontosan. Nekem hátrahagy egy gyermeket. Kézira-tok maradnak utána, befejezetlen kutatások, szanaszét heverő dobozok, drótok, meg transzformátorok. Kész téboly. A gyermekeink elpusztulnak, és mi itt mara-dunk a holmijukkal...

Még most is úgy beszélek róla, mint aki nagyon tá-vol van, valahol elhagyatva, egy sivatagban, mintha nem itt volna néhány méternyire, mintha nem feléje süllyednék lassan, biztosan. A felvonó hirtelen zökke-néssel megáll, a katonarabbi szeme ismét megeleve-nedik. Az ajtó magától kinyílik.

A rabbi megfogja a karomat, mert érzi, hogy a legszí-veesebben megszöknék, az alagsor megvilágított folyosó-ján vezet, gépek dohogó zúgását hallani. A keresztfolyo-sóknál szél csapódik ránk. Jöttünkre a kis irodában em-berek állnak föl, orvosok és hivatalnokok, amikor belé-pek, fejet hajtának, egy pillanatra behunyják a szemüket. Egyesek sietve visszavonulnak, mások éppen közelebb húzódnak, hogy megérintsenek. A rabbi suttogva mon-dja: – Az apa. Egyedül jött. – És én félelmemben megint elmormolom az ismert vezérszavakat. Valaki közelebb lép, hogy hallja, mit mondok, körös-körül csönd.

Az emberek csodálatosan gyöngéden bánnak velem. Ahogy leültetnek egy székre, ahogy kissapkát illesz-te nek a fejemre, ahogy villámgyorsan kihúzzák a zse-bemből a személyazonosságimat, valamit feljegyez-nek, egy oldalajtót kinyitnak. Amikor fölállítanak, el-vesztem a súlyomat, súlytalanul lebegek a kezükön, át egy csarnokba, a padlója csupasz beton, a függö-nyök fehér szárnyakként libegnek.

Világosan hallani a teremben valami vízfolyást, mint-ha patakok csobognának.

A kiömlött vér...

A gyermek. Ez az átok, ami a fejemre hullott.

Valaki már az egyik függöny mellett áll, félrehúzza, felhajt egy takarót, én még jó messze vagyok, tele iszo-nyodó kíváncsisággal, a lélegzetem elakad, alig érezhe-tő, a szívem szinte megáll, erősen tartanak, de kité-pem magam a kezükből, oda, ahol láthatom, egy ele-sett fiatalember sápadt arcát, aki mezítelenül fekszik a takaró alatt, halott szemét vékony vérpatakok folyják körül. Megrándulok. A kissapka leesik a fejemről.

Végtelen csend. Az emberek rám néznek. A rabbi mozdulatlanul áll, keze a mellén, mindjárt előhúzza a sófárt, hogy halkán megfújja.

– Ez nem ő... – suttogom végül teljességgel megzava-rodva, egyre erőteljesebben kétségbe esve, miközben a víz tovább csobog valahol az elátkozott csarnokban.

Valaki újabb lámpát gyújt meg, mintha megvilágítás kérdése volna az egész. Még mindig hallgatnak. Látom, senki nem érti.

– Ez nem ő – ismétlem meg, hangtalanul, fulladozva, levegő után kapkodva. – Önök valószínűleg tévednek.

És végül megdöbbennek. A rabbi a hordágyon levő cédulához lép, felolvassa a nevet.

– Csak a név azonos... – suttogom, majd mély hall-gatásba burkolózom a láthatatlan víz csobogásába, a rothadás édeskés szagába, aztán visszamegyek a kis

irodába, ami számomra oázissá lett ebben a sivatagban.

A hátam mögött, a megrendült társaság közepén a rabbi vad szitkozódásba tör ki.

Péntek délután. Sem a napot, sem a hegyeket nem lá-tom, de tudom – a város peremén vagyunk, a kórház-ba, amely nehézkesen terpeszkedik egy völgy vado-nában, egyre mélyebben. Az emberek már szeretné-nek otthon lenni, ahogy közeledik a sabbát, úgy távo-lodik tőlük a város. Türelmesen várakoztak rám, tud-ván, hogy kurta ceremónia lesz, mindössze néhány másodperc az egész – az ember belép, megnézi, sír és búcsút vesz; talán valamit alá is ír, kell, hogy valahol nyoma is maradjon. Hiszen nem én vagyok az első, aki idejött, nem is az utolsó.

És én most feltartom őket. Milyen szomorú látvány, ahogy az emberek belépnek, leverten, mint a bűnösök. Amikor észreveszik, hogy ott ülök a sarokban, a szavak szétfoszlanak. Rettenetes tévedés. A falon túl lázas te-lefonálás. Fényt akarnek deríteni a homályra, még mi-előtt eluralkodnék rajtam az értelmetlen reménykedés.

De nem uralkodik el rajtam semmi. Csak sietve fel-állok, némán az emberekre nézek. Ez csupán rövidke tűzszünet, mondom. De megrettennek, talán azt hi-szik, örjöngeni fogok, már készülnek, hogyan fogadják, nekem azonban eszem ágában sincs örjöngeni, fel-alá járkálok a szobában, lassan, akár a holdkórosok, faltól falig, az egyik sarokban, mint egy kutya, tányért talá-lok, rajta ócska keksz, rágni kezdem. Kora reggel óta egy falatot sem ettem.

És az enivaló máris a torkomon akad, mintha hamut nyeltem volna, vagy port, hamut és port.

Hányok...

Végre.

Várták. Réges-régóta készültek rá, valószínűleg hoz-zá vannak szokva. Nyomban leültetnek, a padlót fel-mossák, a szag eltüntetésére csipős folyadékot perme-teznek szét.

– Az nem az én fiam volt... – suttogom vértelen arccal.

És megint jön a tábori rabbi. Arca komor, szeme ég, kétségbeesett, szakálla kusza, a kalap efrdén ül a fején, rangjelzése csillog a vállán. Halkan megkér, még egy-szer menjek vissza a csarnokba, ahol a víz csobog.

Most három függöny van előttem. A világítás erőtel-jes, ontja a fényt, megint azt hiszik, megvilágítás kér-dése az egész. Ilyesmi még soha nem fordult elő, talán valami szörnyű tévedés történhetett. És újból tántorgok, a kiontott vér, ez az átok... megint elakad a lélegze-tem, alig érezni, a szívem elcsöndesül. Halkan lépek egyik hordágytól a másikhoz, elveszett arcom, fiatal emberfiak, arcuk mint az iskolásoké, csak a szemük van lezárva, enyhén kifordulva.

Nem ő az...

Visszavezetnek az első hordágyhoz, mintha az vol-na a szándékuk, hogy engem örültté nyilvánítsanak.

– Sajnálom... – Megállok, a rabbi mellett összeesem, bele a vízlevezetőbe, ami a fal mentén halad és ami végre a szemem elé kerül.

Ismét vissza kell gondolnom arra a pillanatra, ami-kor megkaptam halála híret. Nyári reggel, az égbolt látóhatártól látóhatárig fölszakítva, június, a tanév utol-só napja, késve kelek föl, a tagjaim elgyöngültek, kába vagyok, nénsz időzérékem, a nap izzón süt.

Az iskolában fölmegek a lépcsőn, már becsöngettek. Visszhangja még a fák koronájában, a zöldellő levegő-

ben lóg. Megindulok az üres folyosón, elmegyek egy-két tanuló mellett, lassan közeledem az osztályomhoz, már messziről érzem a nyugtalanságot, a gyerekek izgatott lármáját.

A tanítványaim az ajtónál tülekednek, fölfedezték, hogy jövök és menekülnek, rohannak be a tanterembe és figyelmeztetik a többieket. A lányok egy utolsót kiáltanak. Már az ajtóban vagyok, ők izgatottan állnak a székek mögött, a fehér papírlapok – a kapitulálás jeleként – szétterülnek az asztalokon, a bibliák a polcok mélyén.

Micsoda félelmet keltek bennük a bibliával...

Hogy milyen fontos minden iskolai dolgozat...

Köszöntöm őket, leülnek, kihívom az egyik leányt, hosszú haja van, ő maga finom kis teremtés, szótlantul átveszi a tesztlapokat, halkan végigjárja a sorokat, szétosztja őket az asztalokon. A hallgatás még mélyebb lesz. A fejek lehorgadnak. Az első, gyors átolvasás feszültsége.

Tudom: a kérdéseim nehezek. Még sohasem állítottam össze ilyen kegyetlenül nehéz kérdéssort. Lassan-lassan fölneznak, arcuk izzik, néma rettenet árad belőlük. Kétségbeesett pillantásokat vetnek egymásra. Néhányan jelentkeznek, én azonban a magas katedráról leintem őket. Zavarodottak, nem értik, mit akarok, de hallgatniuk kell. Mindegyikük magányosan ül a helyén. Egyszerre az egyik, mintha kevesellné a fényt, föláll és széthúzza a függönyöket. De ez sem használ. Az új fény, ami foltokban esik rájuk, csak növeli tehetetlen dühüket. Írnának, rágják a tollukat, aztán kétségbe zuhannak, már akad, aki széttepi a lapját. Egyikük lángvörösén föláll, otthagyja az osztálytermet, aztán a következő, a harmadik, hirtelen olyan, mintha lázadnának. Végre.

Ebben a pillanatban felhangzanak az igazgató gyors léptei, mintha a hír már eljutott volna hozzá. Benyit, lélekszakadva lép be, nagyon sápadt, nem néz a tanulókra, azonnal hozzám fordul, föllep a katedrára, megfog, már három éve nem beszélünk egymással, és váratlanul, az álmélkodó tanulók szeme láttára kisajátít, a fülembe súgja: – Egy perc... hagyja csak... a többi ráér... jöjjön, kérem...

Első lehetőség – nem makacskodni. Fölmentést adni az embereknek, időt hagyni nekik. Nem harcba szállni a gyengülő nappal. Fogadni a sabbát beköszöntét Jeruzsálemben, engedni, hogy a rabbi hazatérjen. Közben megszakítani minden kapcsolatot, búcsút venni, alászállni a hegyekről, estefelé megérkezni, titokban besurranni a sötét utcánkba. Bemenni a hátsóajtón, a spaletákat nyomban bezárni, levetkőzni, semmire sem gondolni, egyetlen szót sem mesélni, várni, a telefon kihívva, az ajtó bezárva. Az ágyat megvetni, aludni próbálni és egy új hívásra várni, egy hitelesebbre.

Második lehetőség – konokul nem engedni, ordítani, a ruhát megszaggatni. Rárontani a tábori rabbira, a többiekre. Magyarázatot követelni, kereső akciót sürgetni. Egy járműoszlop, péntek este, Jeruzsálemben, kórháztól kórházig vonul, kutat a pincékben, leszáll a poklok mélyére is, hogy őt megtalálja.

További lehetőség – nem mozdulni. Semmit sem csinálni. Ezen a hordályon feküdni, egy takaró alatt, ebben a kórházban, ebben a kicsiny irodahelyiségben. Valaki egy pohár vizet nyújt felém.

Felnyitóm a szememet. Itt van a tábori lelkész, egy

vad és kétségbeesett próféta, körülöttem orvosok. Maga itat meg, nagy-nagy gyöngédséggel.

Érzi, hogy magyarázattal tartozik.

De nincs magyarázat.

Minden tisztázatlan.

Nincsenek szavak.

Amióta szolgál, a hosszú évek alatt soha még ilyen esete nem volt.

A személyzet is meg van zavarodva.

Valahol mélyen odalent mintha kifordult volna valami a sarkából...

Telefonnal semmit sem fognak megoldani, ez számára nyilvánvaló. Vissza kell mennünk a forrásig: a dandárhoz, az ezredhez, a századhoz.

Gyötrődöm, de ki tudja, hátha ezek egy feltámadás jelei.

Nem akarta kimondani ezt a szót, túl nagy szó ez. Fél az üres reménytől.

Van egy gyönyörű midrás, minden szava bölcsesség, csak most nem akar vele fárasztani...

Ezek a szörnyű, tébolyodott idők...

Már mást sem csinál, csak egyik temetésről a másikra rohan. Estéknént otthon ül és a gyászbeszédein dolgozik...

És lehajol hozzám: itt maradni, ezen a hordályon, egy takaróba bugyolálva – semmi értelme.

Fel kell mennie Jeruzsálembé...

Ha lehetséges, még a sabbát beállta előtt...

Ha még maradt valamicske energiám, javasolja, még egy utolsó alkalommal legyen annyi erőm, hogy felemelem a takarót és leszálok a hordályról. Most már nem engednek el egyedül.

Más ilyen esetben a vallási törvény sem egészen világos – meg kell-e szagatnom a ruhámat vagy sem? De hogy biztosak legyünk, hogy ne ringassuk magunkat illúziókba, még mielőtt beáll a sabbát – és a zsebéből elővesz egy kis kést, visszahajtja a takarómat, és amíg még fekszem, a figyelő szemek előtt hosszú csíkot vág ki öltönyöm szövetéből, a szívemhez közel.

És fölfelé indulunk a mélységből, megint a lassú felvonóban, megint ugyanabban a ritmusban, imbolyogva lépünk ki ugyanott, s egy más fényt találunk, más levegőt, egy új hallgatás jeleit. Folytatjuk utunkat, ki a völgyből, a hegy szívéből, s ahogy följebb emelkedünk, úgy emelkedik velünk a nap is, annak a kis katonai kocsinak, a kocsi tetejének fogságában, amit a rabbi céltudatosan kormányoz. Dudálva, libegő szakállal, hasát a volánnak szorítva, száguld a már szinte üres buszok mellett, meg akarja előzni a sabbátot, ami a beborult keleti látóhatár felől egyre közelebb ér hozzá.

Jeruzsálem nyári utcáit sivárság, különös magány uralja, amikor a sabbát érezteti kényszerítő hatalmát. Ebben az órában a mi házunkra, a zöld utcánkra gondolkod, nehéz virágillatára, arra, ahogy az emberek lármásan a kocsijukat mossák, a járdák mellett elfolyó vízre.

És hirtelen mintha ősz lenne, a fenyőkbe és ciprusokba beleakadnak a felhők. Beszáguldunk egy nagy, üres katonai táborba, ami egy domb tetején, egy liget közepén épült, és a városból már felszív a sziréna, ami meghirdeti a sabbátot – mint egy síró szél, ami az árnyékba burkolt föld felett lebeg. A rabbi azonnal leállítja a motort, keze lehull a volánról, úgy fülel a hangra, mint valami új híradásra, azután kiszáll, hogy a dandártörzs embereit keresse.

De nincsenek emberek. Csak alacsony épületek vannak, az ablakok bedeszkázva, elárvult, óriási betonfelületek és kis, sárga táblák, rajtuk a tábori posta száma. A sereg előrenyomult az arcvonalakra, csak meszelt romokat hagyott vissza, az oromba kézírásokat a néma falakon: I. SZÁZAD, SZÁLLÁSMESTER, KANTIN, ZSINAGÓGA.

A szögesdrót-kerítések leszaggatva, szanaszét hevernek, és lábamhoz moha simul nesztelen. A rabbi nyomát követem, aki a kis épületeket kerülgeti, vélhető ajtókon kopogtat, folyton távolodik, elvész és megkerül, a szakálla ragyog a fák között.

És én, aki sosem voltam katona, aki még a függetlenségi háborúban is csak az útakadály mellett álltam, leülök a pusztuló gyakorlótér kövére, az öltönyömből kimetszett csík a szívemen, egy nemrég itt járt hadsereg szagát érzem.

Kétségbeejtő helyzet...

A kora hajnali órák óta egy szakadék felé gurulok...

Körös-körül a szomorú hallgatás.

És mintha a földből nőttek volna ki, emberek gyűlnek körém, szőrös katonák, félmeztelen, lógó cipőfűzővel, törülközővel meg apró zsebrádióval, amiből sabbáti dallamok csendülnek, fáradt gépkocsivezetők, akik az egyik kis épületből jönnek elő, s indulnak a zuhany alá. Némán vesznek körül, és én szürke és fáradt vagyok, megint előadom ugyanazt a történetet: harmincegy éves. Ma reggel a hír. Docens az egyetemen. Asszony és gyermek maradt utána. Még nem tudni semmit. Feljöttem Jeruzsálembe, hogy azonosítsam, de nem ő volt az.

A döbbenetük...

Ujjaik a törülközőiket gyüremlik...

– Nem ő. Nem az ő holtteste. Egy másik.

– Ki?

– Én azt honnan tudjam?

– És ő?

– Én is azt kérdelem. Tudnak valakit, aki segíthetne?

– Reszketnek. Valami a történetben hirtelen megrázta őket, azon szőrösen, törülközőstül és szappanostul kikapcsolják a rádiójukat, már nem gondolnak a zuhanyra, fogják a karomat, segítenek fölállni, szidják a sereget. Életükben ilyet még nem hallottak, legszívesebben megvernének valakit, talán valami tisztet. És egyiküknek eszébe jut – látta a híradós tiszt dzsipjét, ott áll az egyik fa alatt, nyomban odavezetnek. Egy ligetben, a lombok között, egy bezárt pavilon mellett, amiből raktár lett, csakugyan ott áll egy dzsip, megpakolva lőszerrel, géppuskákkal, első kerekei az egyik ajtóba martak. Próbálják feltörni az ajtót, hasztalan. Betörnek egy ablakot és benéznek egy sötét helyiségbe, ami tele van lőszeres rakaszokkal. Valaki beugrik és fölkelt egy kekiruhás fiatalembert, egy csenevész tisztet, aki embrió módjára összegömbölyödve, ruhástul, csiszmásul fekszik, pisztolya a derekára csatolva, úgy aludt el a gránátok között.

Fölbred, kinyitja a szemét és hallgat. Hevesen magyaráznak neki, ujjak mutatnak felém, én kívül maradtam, az ablak előtt, mint egy kimerevített kép. A tiszt azonban nem néz rám. Gyűrött ruhájában görnyedten ül az ágyon, az általános izgalom hidegen hagyja. Csak amikor elcsitul a lárna, amikor már ismét hallani a szél zúgását a fenyők között, szól halkán, vontatott hangon hozzám, aki távolabb állok:

– Hogy hívják?

Megmondom.

– Őt hogy hívják.

Megmondom.

– És nem ő az?

– Nem.

– Magát ki hozta ide?

– A tábori rabbi.

Tekintete elsötétedik. Sokáig hallgat. Végre megkérdezi halkán:

– És mit akar?

– Megtalálni...

Nem reagál, talán ismét elaludt. Aztán föláll, fáradtan, árnyékba burkoltan, majd hirtelen, egy tábornok mozdulataival összehajtja a takaróját, kinyitja a belülről bereteselt ajtót, kilép a szabadba és a levelek finom zizegésében eltűnik a fenyők közt. A gépkocsivezetők utánasietnek, egy elrozsdált vízcsapnál találnak rá, amit elrejtettek a lehullott tülevelek, a tiszt a csap alá tartja a fejét, megerszti rá a hideg vizet. Aztán félreáll, nem néz senkire, hagyja, hogy a víz lecsepegjen a fejről. A gépkocsivezetők már rárohannának, hogy megverjék, csak hogy miközben a víz szárad, miközben ébredésében megvilágosodik a tekintete, miközben a fejét még lehajtva tartja, már teljes határozottsággal megsejtelte a döntése. Nyugodt hangon osztja parancsait az álmélkodó gépkocsivezetőknek, egyiküket a bolygó rabbi után küldi, a másodikat azzal bízta meg, hogy tankolja föl a dzsippet, a többi engem támogat, és mint ha béna volnék, fölemelnek a magasba, egy helyet szabaddá tesznek számomra és beültetnek a dzsipbe, megolajozott géppuskák, töltényhevederek és füstgránátok közé. Ősz hajamra sisakot illesztenek, arcom körül meghúzzák a sziját.

Valaki bekapcsolja mellettem az adóvevőt, sípoló hang hallatszik. És a dzsip, szinte magától elindult, gépkocsivezetők fogják körül, talán ők tolják, talán a dzsip húzza őket. És valahonnan, az utolsó pillanatban, előteremtik az izzadságban fürdő rabbit, aki bolyongása közben leégett a napon, a sabbátjáról álmodik, ő is csatlakozik a lassú menethez, egy darabig jön utánunk. Meglátja, hogy be vagyok szorítva géppuskák és hevederek közé, de nem látszik ijednek. Engem átvesznek tőle, ő átad és még arra is hajlandó, hogy az utazásra szóló áldásimát elmondja ránk. Mi mást tehet? A dandártörzsben nem talált senkit. Maga próbált kapcsolatba lépni a parancsnoksággal, nem sikerült. De üzenetet hagyott mindenkinek, aki odajön. Mindent leírt, szóról szóra.

Még most is követi a lassú dzsipet, a fák között, az adóvevő sípoló lármájában. Mit akar még? Mi bántja? Talált valamit, mondja, az elesettek aktáit, az egyik asztalon. Hirtelen kergetik egymást a gondolatok – talán tévedés az egész, talán csak a nevek hasonlitanak, talán nem is az én fiamról van szó. Mielőtt lemennék a sivatagba, talán vetnék egy pillantást a képre. Egy dossziét nyom a kezembe, és az emberek körém gyűlnek, ők is látni akarják. Felütöm az első oldalt, sovány kamasz, egy tizenhét éves érettségiző képe keki ingben, rövidre nyírt hajjal a fiam mered rám konokul.

Tizenhét óra harminc. Egy hosszú antenna kettévágja a napot a fák koronája fölött. Döcögve halad a dzsip Jeruzsálemen át, keres valakit, aki elveszett, aki ennek az utazásnak értelmet ad. Poros kerekek tiportják szét

a hallgatag sabbátot. Az emberek megállnak és egy fetébe öltözött vénember után bámulnak, akinek acél-sisak van a fején, a szeme vörösen csillog, látszik, hogy sírt. A kezemben gépfegyver, fenyegetően célzok a jeruzsálemiekre, először a zsidókra, aztán az arabokra, mintha golyót akarnék repíteni beléjük. Pedig még csak azt sem tudom, hol kell elsütni.

Megkérdezem a keskeny vállú tisztet.

Megmutatja...

Megtapintom...

(Milyen kicsi.)

És aztán egy fordulat: végleg beáll a sabbát, miközben Jeruzsálemből kihajtunk kelet felé. A zöldövezetnek vége, a csupasz kőházak fehére veszi át az uralmat, sápadt utipor, láthatatlan kéményekből felszálló füst, arabok – félrefordítják a fejüket.

És hirtelen újabb fordulat, ezúttal az úté, a szürke sivatag szélén, a kanyar után tűnik elő a felhők szórt fényében. Végre – ünnepélyes, fegyveres bevonulásom a Jordán völgyébe, ahol még sohasem jártam.

És azonnal föl ismerem egy halott, távoli, bibliai istenség jeleit, az út szélén tenyésző tüskés bokrokon, az öreg katona napszitta arcán, aki fölemeli a sorompót.

Innentől, erre vártam, éreztem, az utunk gyorsabb lesz, új ébredés veszi kezdetét. A dzsip sebesen robog, a tiszt, önmagával küszködve összeszorítja az ajkát, résnyre nyitja csak a szemét, vadul hajt, mint akit szomjúság gyötör. Erősen markolom a gépfegyveremet az erős, korbácsoló szélben, a másik kezemet a belső zsebembe süllyesztem és papírokat veszek elő – buszjegyeket, nyugtákat, osztálynévsorokat, cédulákat a fiam asztaláról, egy beszédvázlatot, a ma reggeli vizsgakérdéseket.

És íme, az igazi hadsereg, a sátortábor fölött, épületek, páncélosok és lánctalpas kocsik fölött, erős, magas antennák fölött üresen és szomorúan elhaló esti, sivatagi fényben. Az egyik kéményből füst száll fölfelé, mintha itt egy más sabbát uralkodnék. És öreg, napbarnította katonák, nehéz egyenruhában, újabb sorompót húznak fel, mintha csak sorompók tagolnák a sivatagot. Körülvesznek bennünket...

Vártak ránk...

Futnak a dzsipünk után...

– Megjött az öreg apa – kiáltja valaki hangosan, mintha valami szent volnék.

És már le is raknak, óvatosan kiszedik a kezemből a gépfegyvert, kiszabadítanak a mellemre fonódott löszerhevederből, kivesznek egy töltényt, amit én mit sem sejtve a csőbe dugtam, s a leszálló sötétségben, porosan, kimerülten, ahogy vagyok, félrecsúszott acél-sisakban, a parancsnokhoz vezetnek.

És hirtelen, a távolból a domb túloldalának mélyéről lövések visszhangoznak.

Megáll a szívverésem.

A melegség, amivel az emberek megérintenek, az öröm, hogy egy öregember eljött közéjük, egy polgár, acél-sisakban. Most már a fülemben merik sügni, titokban, mintha bűn volna: – Nem esett el... az nem ő volt... magát félrevezették...

A sötétség élesen hozza a parancsnok hangját. Az arcát nem látom, csak figyelem a hangját, már hallotam valahol, biztosan egy hajdani tanítványom, szinte föl ismerem.

...Az összecsapásra éjszaka került sor, az elesettét

még a hajnali szürkület előtt a kórházba vitték. Az emberek jóformán alig ismerik egymást. Néhányuk már évek óta nem szolgált a században. A hivatalnoknak csak az azonosságát jegyelt adták át, aki ezt követően küldte át az aktát. Az elesettét egyáltalán nem látta. Azt hitték, minden a legnagyobb rendben, míg ide nem szölkáltak Jeruzsálemből, valaki leadta az egész történetet, s közölte, hogy ön úton van hozzánk. Az emberek óriási területen vannak szétszórva, de már föl vettük velük a kapcsolatot. A nevét továbbították, és épp az imént találtak valakit, egy harmincegy éves jeruzsálemi férfit, akinek a személyi száma is stimmel. Valahogy elveszett az azonosságát jegye, ez még tisztázásra szorul. Többet ezidáig nem sikerült kiderítenünk, nem akarták önt megrémíteni. Ez az ön fia, egészen biztos, a tévedés kizárt, de ha már eljött, talán nem ártana, ha a saját szemével megbizonyosodna, akkor mindenki megnyugodhatnék, a legjobb lenne még ma éjjel. Mindjárt hozza a járőr, már kijelölték a találkozót helyét, nem messze innen, ha egyszer már idejött... a front-ra... csak egy rövidke út... ha még bírja... itt, erre a páncélcocsira, kérem... a törzstől hallottuk, hogy ön milyen hősiess...

És egyszeriben megértem – fél tőlem, a hallgatásomtól, a végtelen türelmemtől, amivel ott állok előtte a nehéz acél-sisakban. Itt, az ő felelősségi tartományában valami kizökkent a sarkából, megrémült az én tirannusi hallgatásomtól. És a távolból újra – hosszú lövéssorozatok. Egy végtelen visszhang foszlányai. Egy nehéz lánctalpas járműhöz vezetnek. Kinyitnak egy vasajtót, beültetnek, bezárják a páncélozott nyílásokat. Felszáll két vagy három katona, elhelyezkednek az ágyú mellett, valaki a rádiókészülék fölé hajol, mormol valamit.

És roppant lassan – fényszórók nélkül, az őrlő lánctalpak lármájában, bezárva a vasfészekbe, amiben csupán egyetlen apró vörös fény izzik – világossá válik számomra: visszamegyünk a Jordánhoz, át akarnak vinni a túlsó partra, elvinni a forrásig. Minden eddigi előjáték volt csupán.

És hirtelen megállunk. A motor elnémul. Valaki felkúszik, kinyitja a vasajtót, engem kiemel a szabadba, poros útkereszteződés, sivatag is, nem is, nád és bokrok egy kis árokban, az út szélén. Csönd, sehol nem lőnek a halk szélben. Várakozunk a csillaggal teleszórt égbolt alatt, kövekre kuporgunk az út melletti rézsűn, a cserjék sűrűjében. Megint másvalaki vett gondjaiba, nem fiatal, nem is öreg. Arca okos, barátságos, érdeklődve szemlél végig, mosolyog. Valamit mulatságosnak talál a külsőmön, talán a sisakomat. Próbálom levenni a fejemről. Még mindig mosolyog. Kérdezi, hány éves vagyok.

– Hetven.

Sabbát. A lánctalpason gyufák sercennek. Cigaretára gyújtanak. A katonák suttogva beszélgetnek, halok káromkodnak, számolgatják, még hány hetet kell itt tölteniük. Halkan felsípól a rádió, a távolból sugároz valaki. – Hallotok engem? –, és eszébe nem jut senkinek, hogy válaszoljon.

Mi a foglalkozásom.

Megmondom.

Mosolyog. Hogy ezt nem gondolta volna.

– A héber szókinccsem – mondom halkán.

– Mi van a héber szókinccsével?

– Az antik szóhasználat, talán.

Mosolyog, nem, nem az antik szóhasználat. A szeme,

ahogy néz a szemével. Volt egy történelemtanára, annak volt ugyanilyen nézése.

– Miféle történelmet tanított?

– Zsidó történelmet.

– És hasonlított rám?

– Igen.

– A különbség ellenére?

– Milyen különbségre gondol?

– A történelem és a biblia közötti különbségre.

– Nem értem.

Fölállok. Az öltönyöm csikja leesik a szívemről, és én magyarázni kezdek, halkán, izzón.

...Rátérek a tárgyra. Az eddig elhangzottakat bevezetőnek szántam. Igazgató úr, kedves kolléganők és kollégák, tisztelt szülők, kedves érettségizők – engedelmmükkel, néhány szót szólnék azokhoz, akik netán elfognak tűnni közülünk.

Első pillantásra az eltűnés értelmetlennek tűnik, nincs jelentősége, hiábavaló. Történelmileg nézve az ilyen halál, minden hősiesség ellenére, fárasztó ismétlődés némileg változó kulisszák előtt. Egy másik domb, egy másik körvonalú sivatag, másfajta cserjék, egy szörnyű, új fegyver. Csak a vér, az marad ugyanaz.

De ha közelebbről vesszük szemügyre, minden a visszajára fordul. Eltűnéseteknek van értelme, hirtelen lángoló, sugárzó forrás lesz számunkra – nagyszerű, hatalmas ihlet.

Hogy közérthetően fejezzem ki magamat – nincsen történelem. Csupán néhány szöveget és feliratot őriz a hagyomány. Minden további kutatás fölösleges. Folyvást a rádió előtt ülni vagy az újságokban a megváltást keresni – tiszta örültség.

Újból titokzatos lesz minden – a füzeteitek, a megrágtott ceruzáitok, minden, ami utánatok visszamarad, sóvárgást kelt bennünk. És nekünk, akik a nyomotokban járunk és közben mit sem sejtve eltöröljük könnyű nyomaitokat, ébernek kell lennünk, akár egy kurta, éjszakai pihenőn a sivatagban, lepusztult dombok között, kiszáradt, néma homokon...

A síkságról lárma hallatszik, kelet, nyugat, észak felől, már nem tudom az irányt. A járőr megjön, világít a porfelhőben, és a sötétben növekvő dübörgéssel két vagy három páncélos veti fénysugarát az út szélére, a lepusztult dombokra, az égre.

Ott, a közeledő és egyre erősödő lármában, ott kell lennie az én fiamnak. Egy harmincegy éves közkatónának, akinek az asztalán tanulmányok vázlatai hevernek, s akit most beszorítottak a lánctalpas kocsiába, egy gépfegyver, vagy aknavető mellé, ő világít rám a fényszórával, ő irányítja rám a fegyver csövét.

A fénysugár ránk vetődik.

Valaki közibénk lő.

Elfelejtették, kik vagyunk. Terroristáknak hisznek...

És nyomban kiabálni kezd mindenki. Kis híján megölték bennünket...

Odaérnek és megállnak, két lánctalpas és egy páncélos, a motorok dübörögnek, a völgyben újra szél kekedik. Elmosódott, éjszakai alakok, az arcuk fölismerhetetlen. A mellettem álló tiszt indul, hogy megkeresse a járőr parancsnokát. És én, ott a sötétben, gyökeret verve, felülemelkedem az árnyékokon és egyszerűen elfog a kétely, meggyőződés, hogy minden hasztalan, egész testemben reszketek, már kénszen állok, hogy elfogadjam az első azonosítást.

Katonák szállnak le, vizelnek, és egyszerre meglátom őt is, a nehézkes, holdkóros járásával, a hosszú hajával, magányosságával. Ő is vizel.

Nem mozdulok a helyemről, távolról figyelem. Tudom, hogy piszkos az alsóneműje, iskolás korában mindig koszosan jött haza a kirándulásból, mintha egy egész sivatagot végig gyalogolt volna.

És közben a parancsnok már a nevéen szólítja. Megfordul, begombolja a nadrágját, nehézkesen közeledik az árnyéka. Különös – egyáltalán nem lepődik meg, hogy itt, a sűrűben, az éjszaka kellős közepén, néhány méterre a Jordántól velem találkozik, öreg apjával a sisakban.

Két tiszt átkarolja. A lánctalpasok motorját leállítoták. És hirtelen mélységes csönd lesz.

– Ő az?

– Ő. – Könnyedén megérintem.

Ő ránk mosolyog, a szakálla kurta, nem ért semmit, kimerült, egy köteg kézigránát előtt áll, a puskája úgy lóg a vállán, mint egy seprű.

– Mi van?

Hogyan magyarázhatnám meg neki...

– Történt valami?

Hogyan értessem meg vele, hogy már lemondtam róla, már behatoltam a szobájába, átkutattam a papírjait, azt terveztem, hogy könyv formájában megjelenítem az írásait.

– Azt jelentették, hogy maga elesett – szolt oda valaki.

Nem érti, nem is érthető, roskadozik a felszerelése alatt, a sisakja a homlokába csúszott, arca komor, a szeme úgy mered rám, mint a fia szeme, mint az én szemem, amivel most őt nézem, így meredt rám, amikor kicsi volt és én megütöttem.

Szólnak, mutassa meg az azonossági jegyét.

Lassan egész csapat katona fogja közre.

Meglepődve engedelmeskedik, kutat a zsebeiben, papírfecniket kotor elő, cipőfűzőt, puskagolyót, fehér flaneldarabkákat, más rongyokat – de az azonossági jegyét nem leli. Elvesztette, biztosan a mentődobozon lóg.

– Hol a mentődoboz?

Az összecsapás után odaadta egy egészségügyisnek, és vele nyilván az azonossági jegyét is. Halvány gyanú ébred bennem. Netán arra gondolt, hogy eltűnik, itt, a Jordánnál – vagy csupán jelt akart adni a távolból.

Hívják az egészségügyist.

A sötétből előhúznak egy apró zsidókát, öregecske, megkeseredett, szívja a cigarettáját, nem emlékszik semmire. Igaz, kapott néhány mentődobozt. De azonossági jegyről nem tud semmit, ő az elesettre csak azt akasztotta rá, amit a testén talált. Különben is, kötszere nem is volt szükség, hisz nyomban látta, hogy az illető meghalt, de azért bekötözte. Nem, ő nem azonosította. Nem tudja, ki volt, itt ő alig ismer valakit, különben is másik dandárhoz tartozik, tévedésből irányították ide. Vissza akar menni a saját századához. Mi a csudának dugták őt ide, hiányoznak a barátai, a többieket nemsokára leszerelik, és akkor ővele mi lesz...? Útjára bocsátják.

Lassan-lassan, a leereszkedő sötétségben a fiam kezdi érteni. A tekintete felragyog, a szeme kitágul, kihúzza magát, a puskáját megigazítja és tudomásul veszi, hogy föltámadt. Érzem, hogy mindjárt összeesem, de még el kell mondanom. – Ma reggel az iskolában az igazgatótól tudtam meg – bököm ki végül –, tébolyító nap volt...

Körülöttünk a kör mind szorosabb, majdhogynem ránk akaszknak az emberek, a történet a haláláról és a feltámadásáról izgalomba hozza őket. Ostoba vicceket fabrikálnak, minden részletet hallani akarnak, és mi reszketve állunk egymással szemben, bambán mosolygunk.

A tisztek összehívják az embereiket, visszaküldik őket a lánctalpasaikra. Az éjszaka egyre mélyebb, a járőrnek tovább kell haladnia. Még dúl a háború.

Aztán egyszerre magunkra maradunk, mindketten sisakban – csakhogy nálam nincs fegyver, csak az öltönycsík, amit a szívem fölött hordok. – Hogy vagy? – suttogom, kapkodva, utolsó erőmmel.

És csak most néz meg, elszörnyülködik, hogy idáig nyomultam, és itt a határon fogom ostrom alá.

– Láthatod magad is – suttogja, szinte kétségbeesetten, keserűen, mintha én tehetnék róla, hogy behívták –, tiszta időpocsékolás... teljesen értelmetlen...

Hogyan lehetne valami értelmet adni neki, némi jelentőséget, most rögtön, röviden, valószínű, a járművek árnyékában – még mielőtt a motorok feldübörögnek, mielőtt ismét eltűnik a ködös, éjszakai sivatagban, mielőtt én magam elveszíteném az eszméletemet?

Még nem álmodik, de már alszik. Alszik a szívem. Álltomban aludt el, gyöngeségtől, éhségtől, egyre kisebb lesz az elvadult csillagos ég alatt, a kelet felől érkező világosság alatt. Felhők kelnek útra, a kulisszák megváltoznak, a tudat meghal. Lassan-lassan az érzékek is kihúnynak. Már nem hallom a messzeségben ismét föllángoló lövéseket, nem érzem a sivatagi sós nád szagát, és amit a kezemben tartok – kő vagy ég – hangtalanul esik le a földre, elválok valakitől, aki egyre jobban elmosódik, integetek, mint egy színész a fénykévében, amit egy lánctalpas énrám irányít, a testemet továbbadom valakinek, aki hajlandó átvenni (egy másiknak, egy nagyon fiatalnak), aki fölültet valamelyik páncélosra. Az acéllemezek bezáródnak mögöttem, megint a vörös fény világít, fényszórók nincsenek, a sötétségben visszaindulok.

És akkor első ízben döbbenek rá, hogy elfelejtettem a szöveget. Egész fejezeteket. Minden vizsgán megbuknék, a legkönnyebben is. Az utolsó mondatok lepe-regnek és csikorogva tiporják szét őket a lánctalpak. Végre Jób kinyitotta a száját és megátkozta születése napját –

Habakuk próféta imádsága. Ének –

Dávid zsoltára, abból az időből, amikor Júda pusztájában járt –

Uzzijá király halála évében

A karmesternek „A liliomok” kezdetű ének dallamára –

Énekek éneke –

Halleluja –

Még most sem szabad álmodni. A felhő mögé búvó hold fényében, a front közelében levő táborban fölfedezek egy polgári kocsit, fényszórói világítanak, motorja halkán duruzsol, nem ül benne senki. És majdhogynem erőszakkal betuszkolnak az egyik óriási sátorba. Egy lámpa fakó fényében, kábelek, telefonok és a sátor ponyvafalain libegő meztelen nők között ott áll a menyem, tiszteltől körülvéve. Elbúvólten nézik a zilált hajú fiatal asszonyt, aki az éjszakával együtt behatolt a sátrukba.

– He not killed – mondom a magam fáradt angolsá-gával, porosan, az álom peremén.

De ő már tudja, rám akarja vetni magát, őrjög, biztosra veszi, hogy én találtam ki az egészet. Megelőzöm. Süketen és álmosan ezer függöny mögött lépkedek, belegabalyodom kábelekre, a meztelen nők fotói előtt bukdácsolva rárontok, megcsókolom a homlokát, simogatom a haját, és könnyű parfümillat nyomul az első álmomba, az ő húsának hűvös érzése.

Új-balos –

Titokban parfümözi magát –

Melegségre vágyik –

És aztán összeomlik. A tisztek megrettennek. Sírní akar, mond valamit gyors angolsággal, aztán lassabban, csodálkozva hallom, hogy héber szavakat dadog, majd némán, hangtalanul sír.

Csak most fedezem föl a sátor sarkában az öreg összekötő tisztet. Egy tábori telefon fölé hajol. Valakivel, aki nagyon messzire ül, reménytelenül megkísérli kideríteni az elesett igazi azonosságát. Megint megjelenik valaki, a menyemmel együtt egy sátorba vezet, a tábor szélén, és rendelkezésünkre bocsátja a felderítésre kiküldött katonák zilált ágycsontjait. Reggelig elalhattunk itt. Tálcán ennivalót hoznak, egy palackot a sabbáti bor maradékával, az ágy lábánál gyertyát gyújtanak és magunkra hagynak bennünket – a menyemet és engem a gyertyaláng rebbenő sötétségében, a Jordán völgyének fojtó levegőjében.

Fáradt vagyok, eszméletlenül éhes, az étel szaga elkábít. Az ágyon, a lábamnál a tálcák, rá se nézek a menyemre, túlságosan erőtlen vagyok ahhoz, hogy angolul beszéljek, előrehajlok és zabálok, mint egy vadállat, rávetem magam az ennivalóra, egy görbe villával, kés nélkül, félálomban nyelem a katonai menázsit. Van benne puskapor-ólm, sivatagi homok és izzadságszag, rettenetesen ízlik, a palackot az ajkamhoz emelem és velem a vinkót, édeskés, puska- és ágyúolaj szaga van, hamar a fejembe száll, mintha valaki tompa ütéseket mérne rám, ezek az ütések mélyen belém vájnak, távoliak, mégis egyre élesebbek.

Lövések. Megint lőnek. Fölbredek, az ágyon fekszem, a sisakot, amihez már hozzászoktam, valaki levette a fejemről, a cipőmet is lehúzták. A hold eltűnt. A gyertya elaludt, a sötétség megsűrűsödött. A sátor ponyvafalait halkán zörgeti az újra feltámadt szél, ami hideget hoz a sivatag felől. Anélkül, hogy megmozdulnék – a testem elnehezedett, ételmaradékok ragadtak az arcomba, mint egy kisgyermeknek –, fölismerem a menyem körvonalait, mellettem ül az ágyon, hosszú haja rendetlen, kócos, a vállára katonai zubbonyt terített, az arca szabadon van, a lába csupas. Ül és cigarettázik. Késő éjszaka van, és ő még mindig ébren. Az ételhez hozzá sem nyúlt. Odahajtja hozzám a fejét, feszülten, csodálkozva néz. És a félelem, ami erőt adott neki, hogy az esti órában áttörje a sorompókat, egyre mélyül – mintha hatalmában lett volna megölni a fiamat, mintha hatalmában lett volna újra föltámasztani, mintha csupán a sok lehetőség közül erre esett volna a választásom.

A lövések nem szűnnek. Magányos lövések. Mintha most más irányból jönnének. De egyre jobban hozzászokom. A menyem sem riad meg, nem mocan, pedig a fiam most valóban meghalhat, valahol a harckocsijában, ami lassan széttiporja a poros utat.

Vissza kell gondolnom arra a pillanatra, amikor megkaptam a halálhíret.

Nyári reggel, június, az utolsó napok, késve kelek, kámbultan, mint valami betegség után, indulok egyenest a napfénybe.

Az iskolacsengő szól, lassan vonszolódom fel a lépcsőn, a tülekedő tanulók magukkal sodornak a folyosóra. Elhaladok a nyitott ajtók mellett, el a fáradt arcú pedagógusok mellett, elérem az osztályomat, a tanítványaim csöndben várnak, el vannak idegenedve, hosszú hajúak, a bibliák a földre esnek. Valaki a táblánál áll és feldiszíti virágokkal, sok fehér, már hervadó virággal.

Fellépek a katedrára, ők rám emelik tekintetüket. A teremben félhomály uralkodik, a függönyöket összehúzták, érzem, hogy már nem számítok. Kicsúsztak a kezemből, elszakadtak tőlem, már a múlthoz tartozom.

Pontosan ismerem ezt a pillanatot, sosem féltem tőle. Tudom, a végén úgyis visszajönnek. Néhány év múlva fölfedezem őket a környéken, férjükkel vagy feleségükkel futnak a gyermekeik után, a hátuk kissé meggömbült. Amikor az utcán találkozom velük, zavarban vannak, kezükben bevásárlószatyor, ha csupán egy másodpercre is, egy szempillantás tört részére, visszanyerem fölöttük az uralmat.

De az utolsó években egyre nehezebb a válás. A sivatagba mennek, elmennek messzire: ezek a hús-vér emberek. És vannak, akik nem térnek vissza, már több évfolyamból. Némelyikük soha többé. A bensőmben hirtelen megváltozik valami. Gond gyötör. Ez a fájdalom, egy olyan élményből fakad, amelyből én nem részesülök. És még ha visszatérnek is, ha kimennek is az utcára a gyermekekkel és bevásárlószatyrukkal, fátyolos a tekintetük, idegenül néznek rám, mintha cserben hagytam volna őket, mintha minden, amit tanítottunk nekik – a parancsolatok, a példabeszédek, a próféták – elmerült volna a porban, a nap tüzében, a magány éjszakáiban. Mert nem állta ki egy másik valóság próbáját. De milyen másik valóságét? Seregek Ura, nagy Isten, miféle másik valóságét? Hát csakugyan megváltozik valami? Egy valódi forradalom vetíti előre árnyékát?

Nyugtalanság fog el, kiosztom a vizsgalapokat, végigjárom a sorok között és a lapokat a padokra teszem. Körülöttem mélyebb lesz a hallgatás. A tanítványaim olvasnak, halkán sóhajtanak, aztán üres papírlapot vesznek elő és fogalmazni kezdik feleleteiket, melyekben semmi fantázia, a stílusuk szikár, száraz, ám ez a stílus egyszeriben, minden ok nélkül költészetté lesz és megint meghal a sivatagban.

Íme – a fiam hazatért az Egyesült Államokból, nagy testű, hosszú hajú, egy puhány professzor, már nem fiatal. Az egyetemről magával hozott egy karcsú diáklányt, a lány vállán rojtos kendőbe bugyolálva, egy háztizsákban, sápadt kisgyermek lóg, aki csak angolul gagyog. Kiszállnak a repülőgépből és úgy néznek rám, mint akik új üzenetet hoztak, a forradalom üzenetét, egy másik, csodálatos, ismeretlen valóság üzenetét...

Hirtelen könnyek tolnak a szemembe. Még fel-alá járok az asztalok között, a bibliák között, lehajolok, itt-ott fölveszek egy könyvet. A tanulók tekintetükkel követnek, puskázni akarnak egymásról, odasúgni a másiknak valamit, amit fontosnak tartanak, ami javíthatja az osztályzatot, pedig hamarosan mindent hátrahagynak, kiürül az osztályterem, üresek a székek, csupaszok a táblák, nevük a padokba, akár a sírkövekbe bevésvé. És én hirtelen egy másfajta elválásra vágyom, ami bevésődne a szívükbe. Izgatottan sietek az ablakhoz, félrerántom a függönyöket, a nehéz napsugarakat – akár a vércseppeket – rájuk vetem, az ajtóhoz sietek, szélesre tárom, megállok a küszöbön, arcomat egyszerre fordítom a folyosó és az osztály felé. Tudom, hogy ebben a pillanatban feszülten figyelnek. Talán csapdát állítok nekik? Itt vagyok, vagy nem vagyok itt?

És akkor, messziről, meglátom az igazgatót. Szomorúan és elgondolkodva baktat a folyosón, lassan, nehézkesen közeledik, akár egy páncélos. Az utóbbi időben mélységesen megöregedett. Még egy-két év, és vissza kell vonulnia neki is. Főlemeli a fejét, meglátja, hogy az osztályterem küszöbén állok, és megint lesüti a szemét, mintha kődarab lennék, vagy egyszerűen levegő. Még most is azt hiszi, nem akarok vele beszélni, mintha három év nem lett volna elegendő. Az osztályban erősödik a suttogás, papírlapok zizegnek. Már oda-csúsztatják egymásnak a feleleteket. Én azonban hallgatok. A folyosói ablak felé fordulok, ahonnét beárad a verőfényes teljes nyár. Júdea hegyei a távolban, a Moab hegyvidéke, meg a többi, meg a többi. Hátam mögött az ablaktábla visszatükrözi a tanítványaim árnyékát, beolvadnak a tájba, a kék foltba, a fák koronájába, a távoli antennákba, a repülőgépek zajába.

Az igazgató megáll mellettem. Három év óta először. Nagyon sápadt, meg kell törnie a hallgatást.

Öt, hat órája...

A Jordán völgyében...

Nyomban meghalt...

JÓLESZ LÁSZLÓ FORDÍTÁSA

ב"ה

ÚJ ÉLETT

A magyarországi hitközségek lapja